

Macůrek, Josef; Rejnuš, Miloš

Obrana proti společnému nebezpečí

In: Macůrek, Josef; Rejnuš, Miloš. *České země a Slovensko ve století před Bílou horou : z dějin vztahů v oblasti zemědělství, řemesla, obchodu a vzájemné obrany*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958, pp. 123-147

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/118984>

Access Date: 01. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

III.

OBRANA PROTI SPOLEČNĚMU NEBEZPEČÍ

Obsah: Obrana proti nebezpečí tureckému v 16. stol. — Dosavadní literatura o této otázce. — Co lze říci o ní v pozadí nových pramenů. — Obrana proti rostoucímu centralistickému absolutismu Habsburků počátkem 17. stol. a zejména za českého povstání roku 1618—1620. — Pražská defenestrace z května r. 1618 a západní Slovensko. — Přípisy českých stavů na Slovensko, jejich ráz a tendence. — Překážky českým adresám na Pováží. — Rozdvojení veřejného mínění. — Různý postup strany habsburko-filské (katolické) a protestantské. — Úsilí habsburko-filské strany udržet město Skalici. — Události z jara r. 1619 a jejich ohlas na Pováží. — Vzrůst zájmu o Skalici. — Celková situace na středním Pováží před volbou Fridricha Falckého za českého krále. — Změny v severozápadním Slovensku od srpna r. 1619: od volby Fridricha Falckého a vystoupení Betlena Gábor. — Zájem o město Skalici, jakožto výpadní bránu z Moravy na Slovensko i naopak. — Působení Strážnice na Skalici v září r. 1619. — Postup Betlenův do severozápadního a západního Slovenska v říjnu r. 1619. — Spolupráce s českým vojskem v Dolních Rakousích v říjnu a listopadu r. 1619. — Vpád polských lisovčků koncem listopadu r. 1619 na horní Slovensko. — Sněm v Bratislavě na přelomu r. 1619—20. — Nebezpečí polských vpádů na Moravu, do Oravska a Trenčanska a opatření proti nim. — Ladislav Velen z Žerotína a Thurzové v popředí jednání. — Úloha města v západním Slovensku. — Přípis Strážnice Trnavě ve věci chystaného útoku na Moravu. — List Kyjova Skalici o pohybu vojsk v jejím okolí. — Přípis Klobouk Žilíně v otázce boje proti polským lisovčíkům. — Význam těchto adres moravských měst k městům západoslovenským. — Poslední volání českých stavů o pomoc. — Bílá hora a její ohlas na středním Pováží.

Všemi naznačenými souvislostmi v oblasti zemědělství, velkého pozemkového majetku, řemesla, obchodu i vzájemnou fluktuací, bylo nepochybně umožněno, že obě strany, země české i Slovensko, se stavěly v rozličných chvílích ve století před Bílou horou tváří v tvář před společným nebezpečím takřka do společné fronty. Stávalo se to stejně ve chvílích hrozících či skutečných útoků se strany Turků, kteří pronikli v první polovině 16. stol. od Budína až na půdu slovenskou a do blízkosti moravských hranic jako v dobách rostoucích zápasů s absolutistickou mocí Habsburků, jimž bylo umožněno vytvořiti ve střední Evropě mnohonacionální monarchii z části právě v souvislosti s tureckou invasí do střední Evropy.

Už ve zprávách, které se týkají bojů s tureckými nájezdy, projevovala se solidarita mezi českým prostředím a Slovenskem způsobem zvlášť výrazným. — Otázka účasti českých zemí při obraně střední Evropy, Slovenska a tím také

vlastních českých hranic proti Turkům, byla již několikrát předmětem úvah v české i jiné odborné historické literatuře.¹⁾ Dosud však není zpracována, ač jde o důležitý problém z hlediska dějin českých, slovenských i obecných, z hlediska vztahů česko-slovenských i česko-maďarských a přesto že je k ní velké množství pramenů tištěných i rukopisných.

Ale i tak lze říci, že české země poskytovaly na obranu společných zájmů obrovskou pomoc. Hlavním předmětem sněmovních porad v českých zemích v 16. stol. byly především válečné události na středním Dunaji, na Slovensku, turecké nájezdy do střední Evropy a myšlenka obrany proti nim. Zejména na moravských sněmích se často v řečené době o ničem jiném nerokovalo. Morava, Čechy i Slezsko, jakožto země v 16. a poč. 17. stol. nepochybně bohatší nežli »zbytky království uherského«, se stávaly zásobárnou, která dodávala na protitureckou frontu při Dunaji zbraně, munici, vojsko, potraviny, a byly peněžní pokladnou, z níž byly uhrazovány obrovské výdaje na vojenské výpravy proti Turkům, na opevňovací práce při Komárnu, Nových Zámcích i v jiných slovenských městech (povážských i bánských). Finanční i vojenská pomoc z Čech, Moravy a Slezska měla v tureckých válkách, probíhajících ve střední Evropě takřka rozhodující význam. Podle některých odhadů mizela $\frac{1}{10}$ — $\frac{1}{7}$ peněz získaných na berních v Čechách směrem do Uher.

Všechny tyto věci není možno vyčerpati v krátké úvaze. Ale na základě rozličné soukromé i úřední korespondence, o niž se tato práce především opírá, je možno osvětliti některé zjevy či události nově.

Postupujeme-li chronologicky, vidíme v pozadí řečených pramenů, že sdružování do jedné řady začíná už v 20. letech 16. stol., a to zejména po bitvě u Mohače, kdy turecké nebezpečí se posunulo hluboko do střední Evropy

¹⁾ Z příslušné literatury cituji aspoň: *J. A. Helfert*, Čechy a války turecké, Sbor. hist., r. 1883, str. 209 ad. — *J. Šimek*, O účastenství Kutnohorských v tureckých válkách za Ferdinanda I. a Maxmiliána II., ČCM 1890, str. 329 ad. — *Týž*, Jak Kutnohorští r. 1529 proti Turku zbrojili, Sbor. hist. IV, 1886, str. 310 ad. — *Týž*, O účastenství Kutnohorských proti Turkům r. 1532, Sbor. hist. IV, 1886, str. 376 ad. — *D Elvert*, Verwilligungen der Stände Mährens zu den Türkenkriegen nach den Landtagsschlüssen, Notizen-Blatt 1858, No 9. — *R. V. Voříšek*, Turecké války r. 1529 a 1532 a válečná pomoc Plzeňských, Pam. arch. VI, 1864/5, str. 81 ad. — *Fr. Kameníček*, Účastenství Moravanů při válkách tureckých r. 1526 do r. 1568 Sbor. hist. IV, 1886, str. 15 ad. — *Týž*, O účincích válek tureckých na Čechy a Moravu okolo r. 1600, Program reál. školy v Brně 1888/9. — *Týž*, Účastenství země moravské ve válkách tureckých, Zemské sněmy a sjezdy II, 1902, str. 218 ad. — *V. Schulz*, Doplnky k „Sněmům českým“ z let 1542—1597, Věst. Akademie české 1912, str. 300 ad. — *H. Gross*, Několik zpráv o přípravách na panství Petra Voka z Rožmberka k válce v Uhrách r. 1594—7, ČSPS XXVII, 1919. — *Fr. Hrubý*, Karel z Zerotína ve válce turecké r. 1594 a 1595, ČMM 1927. — *K. Krofta*, My a Maďaři v bojích s Turky, Čas. svob. školy pol. nauk VI. — *V. Placht*, České daně 1626—1652, Praha 1924. — *R. Urbánek*, Češi a války turecké. Sborník „Co daly české země Evropě a lidstvu“, Praha 1940, str. 117 ad.

a k hranicím slovenského živilu. Tu některá města slovenská, která se obávala tureckého vpádu, obracela se do českých zemí o pomoc, potřebnou k vlastní obraně. Byla to např. Trnava, která tak učinila již r. 1529,²⁾ a za ní Bratislava (r. 1532).³⁾ Jestliže Trnava se omezila na vyslání prosby k velitelům českých vojenských oddílů, stojících na západním Slovensku, Bratislava dodala svou prosbu dále, jednak na moravský něm shromážděný v Brně, jednak ke stavům českým, jednak k městu Praze.

Výzvy a prosby ty nezůstaly bez ohlasu. Tím spíše, že zejména na Moravě kolovalo přesvědčení, že Morava i české země vůbec jsou stejně ohroženy tureckou hrozbou, jestliže podlehne osmanské síle obranná čára při Komárnu a Nových Zámcích. Moravský hejtman Jan z Pernštejna organisoval tehdy pomoc nejen na Moravě, ale také ve Slezsku, kde byl poručníkem Václava, knížete těšínského.⁴⁾ Výsledkem toho byla nepochybně chystaná »výprava slezská proti Turku.«⁵⁾

Moravský něm z r. 1532, na němž turecká otázka byla jedním z hlavních problémů v diskusi a poradách, usnesl se na organizaci obrany doma (za tím účelem byly zvoleny některé osoby, jimž byla svěřena péče o další opatření), začal jednati s Prahou a posléze ve svém projevu adresovaném do Bratislavy prohlásil, že Morava neopustí Bratislavu,⁶⁾ a že jí přispěje na pomoc. Zároveň šla z Moravy přes Skalici skutečná pomoc Prešpurským.⁷⁾ — Šiřitelem myšlenky nutnosti společné obrany proti Turkům byl v té době olomoucký biskup Stanislav Thurzo, sám původem ze slovenského rodu, udržující těsné vztahy se

²⁾ Moravští šlechtici radě města Trnavy 1529, 25. 10. (*Varsik*. č. 47) o žádosti Trnavy o jistý počet zoldněřů. — Předtím už Václav Januš ze Strachnova r. 1527, 1. 8., žádal z Trnavy knížete Kazimíra o střelný prach a hákovnice k obraně m. Trnavy (StÚA Praha, prepisy. Uhry).

³⁾ Zmínky o tom v odpovědi Moravy i z Prahy. Např.: biskup, hejtman, stavové markr. Moravského v Brně na sněmu radě města Prešpurku 1532, 23. 4. (MA Bratislava). — Magister civium et senatus Veteris Urbis Pragensis iudici, magistro civium, juratis et misero populo civitatis Posoniensis 1532, 10. 6. (OL, Muzeum Törszanyag). — Stavové čeští Prešpurčanům ve věci opatření jejich města před Turky r. 1532 (*Fr. Palacký*, Archiv český IV, str. 340, Slovesnost III, 1865, str. 286).

⁴⁾ Jan z Pernštejna a na Helfenštejně, hejtman moravský a poručník knížete těšínského, rytířům a vladkám opavským r. 1530 (StA Opava, stavovské listy). „Turek... všecko i Pešt až po Budín opanoval a snad i Budín také... Uhři proti němu žádné zástavy nemají. Někteří k němu přistupují a jiní nechajíc zamkuov pustajch před nimi ujíždějí. A pak ráčíte znáti, že markr. moravské i knížetství opavské k království uherskému blízko přisedíme. A jako přední jsme s tejto strany, abešte ... s námi potřeby před ním opatrovali a v hotovosti byli. ... Jistě jiné naděje nejsem, než že nás neráčíte opuštěti znajio tak dobře toho potřebu svou...“

⁵⁾ Archiv český XII, str. 114.

⁶⁾ Cit. list moravských stavů z r. 1532, 21. 4. (MA Bratislava).

⁷⁾ Jan Kuna z Kunštátu r. 1532 (StA Brno, Bočkova sb. č. 787). — K tomu list Ferdinanda I. z r. 1532, 28. 6., Bartoloměji a Karlovi z Žerotína, v němž jsou žádání, aby vojensky zabezpečili Skalici proti nepříteli (OL, ANR, fasc. 457, č. 32).

svou někdejší vlastí. V jeho korespondenci se zachovalo hojně všelikých anti-tureckých projevů, či výzev.⁸⁾ V té věci měl mnoho společného s příslušníky soudobého humanistického snažení ve střední Evropě i jinde, mezi nimiž heslo antiturecké ligy bylo velmi živé.⁹⁾ Zajímavý je zejména jeho list adresovaný z Kroměříže košickému rychtáři Zikmundovi 17. října r. 1529, v němž se píše o tureckém obležení Vídně a o pomoci Čech i Moravy v novém protitureckém tažení.¹⁰⁾ Byla to v podstatě také výzva, aby východoslovenské město neklesalo ve chvílích svrchovaného nebezpečí na mysli, ale věřilo v obrat věci. V tom ohledu Thurzo poukazoval také na posílení posic a na antiturecké hnutí jinde v Evropě. Toutéž cestou šla Praha a čeští stavové. Magistrát města Prahy pomoc Prešpurským slíbil¹¹⁾ stejně jako čeští stavové.¹²⁾ »Páni prešpuřští milí (pravilo se v projevu českých nejvyšších úředníků) jakož jste stavuov tohoto království od spolupřátel svých nás žádali, abychom město Prešpurk opatřili a také penězi na opravu téhož města učinili. Pak toto Vám za odpověď na místě stavův tohoto království dáváme, že sme s pilností rozvažovali s vyslanými ze všech zemí k tomuto království příslušejících, což by se mohlo k opatření tomu městu i také těchto zemí nejlépe trefiti. Pak jiného sme mezi sebou najíti nemohli, nežli abychom vojsko sebrali. Jakož pak na tom sme se všichni stavové svolili, aby se tak stalo. Kteréžto vojsko mezi Holajčem a Skalicí má se strhnúti na den sv. Jakuba . . a to pro opatření téhož města Prešpurka i také tohoto království a zemí k němu příslušejících. Však toto vám také oznamujem, že sme s pány moravskými na tom zuostali, jestliže by dříve sv. Jakuba jaká potřeba na to město Prešpurk přišla, že páni moravští to město dřív nežli by vojsko naše přitáhlo, lidem i jinými potřebami k tomu náležitými opatřiti mají.«

Za těmito slovy následovaly další činy. Česká komora vyzvala Kutnohorské počátkem července toho roku, aby sjednali co nejvíce povozů k vezení děl a potřeb válečných »do Uher«¹³⁾ a na Moravě chystala toho roku analogická opatření

⁸⁾ St. Thurzo Františku Revayovi, uherskému místodržícímu, r. 1530, 11. 10., ptá se, zda jsou pravdivé zprávy o novém tureckém vpádu (SNM, Revay). — Týž témuž o vojenských otázkách 1530 (tamtéž). — Týž témuž r. 1530 o bojích s Turky (tamtéž). — Týž témuž o uherských záležitostech 1530, 23. 11. (tamtéž). — Mimo to *Variae literae Thurzonis* k r. 1533—39 věnované turecké otázce, listy adresované do Uher i k některým humanistům na západě, např. Erasmusovi (r. 1532 ve StA Krom.). — Kromě toho o turecké otázce StA Krom., volná koresp. r. 1539, 28. 11.

⁹⁾ J. Truhlář, *Humanismus a humanisté v Čechách*, str. 86 ad.

¹⁰⁾ R. 1529, 17. 10., MA Košice, čistopis, opis v archivu Univ. knihovny Bdp., Kaprlnay, sv. 13.

¹¹⁾ R. 1532, 10. 6., OL Bdp., Muzeum Törzsanyag.

¹²⁾ *Archív český IV*, str. 340.

¹³⁾ R. 1532, 9. 7., StUA Praha, přepisy, Uhry.

také některá moravská města, z nichž třeba jmenovati Jihlavu.¹⁴⁾ A v dalších 30. letech se v těchto přípravách pokračovalo.¹⁵⁾ Všim tím se stalo, že část moravského vojska se ocitla na půdě slovenské v okolí Trnavy a Bratislavy.

Další fáze společenství v boji s tureckým nebezpečím nastaly v 40.—60. letech a potom na sklonku 16. a počátkem 17. stol. Na té i druhé straně se tehdy ozývalo přesvědčení, že společný postup je nutný, a že příspěvek k ochraně slovenských krajů znamená také obranu české půdy. Bylo slyšeti slova, že Uhry budou vždy neskonale vděчны za všechnu pomoc příšlou z českých zemí. Jedna z předních postav na Pováží a Slovensku vůbec, Jiří Thurzo, se dožadovala ve svém listu adresovaném ze zámku bytčanského na Moravu 18. října r. 1603 pomoci proti zevnějšímu nepříteli těmito slovy: »Žalostný je stav zbytků království uherského. Třeba jim pomoci, když tu jde o baštu, která hájí samé markrabství moravské i celou křesťanskou obec.« — A na to z české půdy zazněly věty: »Podle vzoru předků, kteří vám vždy udělovali pomoc proti Turkům, poskytneme vám i nadále svou podporu proti společnému nepříteli.¹⁷⁾

I když nelze z těchto a podobných řečnických obrátů vyvozovati pevných závěrů, přece jen je jisté, že se v nich ozývala staronová myšlenka solidarity i pevné odhodlání k obraně společné věci. Tím spíše, když nezůstávalo při slovech, a že za nimi následovaly také činy. Od 40. let 16. stol. se stýkáme na slovenském území po celou druhou polovinu 16. stol. s řadou českých vojenských jednotek, posilovaných často také oddíly kozáckými a polskými, naverbovanými z moravských peněz, s mnohými českými vojenskými veliteli, s českou pomocí při opevňování Nových Zámků, Komárna, Trenčína atd. — Teprve počátkem 17. stol. se v té věci projevilo zřejmé ochabnutí. V cestě stál nejen tehdejší

¹⁴⁾ R. 1532, 26. 7., záznamy o účasti města a měšťanů jihlavských ve válce s Turky (StA Brno, Nová sb. 169/5).

¹⁵⁾ R. 1536 na sněmu v Brně se znovu jednalo o obraně proti Turkům a král Ferdinand I. byl vyzván, aby dal opevnit Prešpurk a Trnavu (*Kameníček*, Zem. sjezdy II, str. 236). — R. 1536, 4. 9., Jan z Kunovic ujišťoval Znojemské, že o jejich děla, koně a lidi bude mluvit na výpravě proti Turkům takovou péčí jako o své (StA Brno, Nová sb., č. 662/128). — R. 1538, 9. 8., z Lukova Jan Kuna z Kunštátu napomíná mor. stavy, aby byli připraveni se svou hotovostí k tažení proti Turkům (StA Brno, Nová sb. č. 687/22). — R. 1538, 11. 8., Ferdinand I. moravským stavům, aby měli připraveno k tažení proti Turkům 3000 pěších, které na minulém sněmu povolili proti Turkům, a aby připravili též veřejnou hotovost v zemi (tamtéž č. 687/23). — R. 1537, 25. 1., Ferdinand I. Janovi z Pernštejna o vypravení zbrojního lidu do Brodu Uherského ve výši 100 koní a 500 pěších (StA Praha, přepis, Uhry). — R. 1537, 24. 2., Ferdinand I. Janovi z Pernštejna stran vyslání zbrojního lidu do Uh. Brodu, za nejvyššího hejtmána ustanovil Linhartu z Felsu (tamtéž). — R. 1537, 16. 7., Ferdinand I. Janu z Pernštejna, vyjadřuje svou nelibost, že nechce déle vydržovat vojenský lid vypravený do Uher (tamtéž). — R. 1538, 9. 8., žoldníci z Moravy ve vojenských službách u Trnavy (*Varsik* č. 102).

¹⁶⁾ 1063, 18. 10. J. Thurzo Fr. Dietrichštejnovi (StAK, volná kor.).

¹⁷⁾ 1608, 19. IV. Čeští stavové J. Thurzovi (OL, Thurzo, reg. 11).

kritický vývoj událostí v Čechách, ale nepochybně i povstání Štěpána Bočkaje, který pod ochranou tureckou pronikl až na moravskou půdu. Vše to působilo nepochybně retardačně při dalším posunu sil českých k střednímu Dunaji.

* * *

¹⁸⁾ Mnoho zpráv k této otázce v StÚA Praha, přepisy, Uhry. — R. 1541, 27. 8., Brno Bratislavě, přispěje na pomoc v případě tureckého nebezpečí (MA Bratislava). — R. 1541, 27. 9., Kryštof z Boskovic Trnavě ve věci zásobování vojsk u Trnavy (MA Trnava). — R. 1541, 25. 9., úředník na Brodě prosí Trnavské, aby mu oznámili, co vědí o chystaném vpádu Turků (tamtéž). — R. 1541, 27. 9., Kryštof z Boskovic Trnavským o zásobování vojsk u vsi Svatého Abrahama (tamtéž). — R. 1541, 30. 12., stavové čeští stavům uherským ve věci pomoci Čechů proti Turkům (OL, Acta publica). — R. 1542—5, Ausweis über die aus der Kron Böhmen an die ungarische Grenze ausgerüsteten 2000 Pferde (StÚA, přepisy, Uhry). — R. 1543, Karel z Žerotína, osvědčení vydané v Trnavě o službě Frant. Zaye „pod hejtmanstvím mejm proti Turku“ (PA Bratislava, Zay). — R. 1543, týž Trnavě o chycení Turků, kteří oloupili Trnavské (MA Trnava). — R. 1543 o pomoci české a moravské k obhajobě Bratislavě a Trnavy (Kameniček, Zem. sjezdy II, str. 257). — R. 1543, porada moravských a uherských stavů v Bratislavě za účelem společné obrany proti Turkům (StA Brno, Pam. sněm.). — Roku 1543—44 řada listů o českých vojácích u Trnavy (Varsák č. 160 ad.). — R. 1545, stavové čeští rytířům, vladykám, kteří jsou r. 1544 pod hejtmánem Karlem z Žerotína byli (PA Bratislava, Zay). — R. 1546, odpověď stavů moravských v záležitostech sbírky na zaplacení lidu válečného a příspěvků na opevnění Komárna (StÚA, přepisy, Uhry). — R. 1554, 23. 4., Fridrich z Valdštejna Vilémovi z Rožmberka o berni a vpádu Turků do Nitry (tamtéž). — R. 1556, Verzeichniss der Ausgaben von der aus Schlesien abgeführten Steuer zur Bezahlung des Kriegsvolkes in Ungarn, summa 44301 fl. (tamtéž). — R. 1556, seznam služby hejtmánů a lidu válečného na uherských hranicích (tamtéž). — R. 1565, 6. 6., Václav Berka z Dubé Adamu Ungnadovi ze Suneku, oznamuje, že byl poslán do boje proti Turkům jako rytmistr jezdeckta v Trnavě (OL, Thurzo irreg. 10). — R. 1583, 13. 4., Rudolf II. uherské komoře o penězích Ladislava Popela z Lobkovic, které věnoval na opevnění Trenčína (StÚA Praha, přepisy, Uhry). — R. 1579, Ladislav Popel z Lobkovic jmenován velitelem českých oddílů v Uhrách (tamtéž). — V letech 1585—98 časté zmínky o příspěvku Moravy k opevnění Nových Zámků, opevnění pevností uherských, o pomoci do Uher (StA Brno, Pam. sněm.). — R. 1593, 1. 7., žádost uherských stavů o pomoc proti Turkům ke stavům českým (StÚA Praha, Desky zemské menší, sv. 95). — R. 1593, 1. 11., odpověď českých stavů, podle vzoru předků, kteří pomáhali Uhrům proti Turkům, budou i dále společně postupovati proti nepříteli (tamtéž). — R. 1594, 18. 10., Adam z Hradce vrchnímu veliteli českých vojsk v Uhrách Petru Voku z Rožmberka o povážlivém stavu Moravy a Čech za obklíčení Komárna od Turků (StÚA přepisy, Uhry). — R. 1594—5, hojná korespondence biskupa olomouckého o moravském vojsku na Slovensku, u Trnavy a Skalice (StA Krom., kor. Běledešského z Těšnova, colmistra moravského). — R. 1595, 10. 8., Hynek z Valdštejna Adamovi z Hradce o vítězství nad Turky u Ostřihomu (StÚA, přepisy, Uhry). — R. 1596, 16. 4., 17. 8., Karel z Žerotína Emerichu Forgáčovi o moravském válečném lidu v Uhrách (Archiv český XXVII, str. 44—52). — R. 1601, 25. 1., Karel z Lichtenštejna Jiřímu Thurzovi o novém postupu Turků v Uhrách a o tom, že nepřítel působí velké utrpení lidu také na moravských hranicích (OL, Thurzo, reg. 90). — R. 1600 a dále časté zmínky o tureckém nebezpečí a moravské pomoci u Nových Zámků i jinde (StA Brno, Pam. sněm.). — R. 1603, 13. 5., přepis . . . strany vypravování vozů a koní do Uher k vození střelby (StA Brno, kop. pam. sněm.) — R. 1605, 9. 12., biskup olomoucký Petru Revayovi na Holiči o hejtmánu nad jedním praporem knechtuov

Jestliže počátkem 17. stol. vzájemné souvislosti v oblasti řemesla a obchodu proti předchozímu rozmachu pomalu řídly, jestliže v téže době upadala myšlenka společného postupu v protitureckých podnicích, přicházely tehdy do popředí zájmy jiné, především politické, a na obzoru se objevila řada let před českým stavovským povstáním dokonce myšlenka česko-uherské stavovské konfederace.¹⁹⁾ Jako by se vše soustředilo v předvečer velkého všeevropského zápasu, k němuž české stavovské povstání bylo pouhou předehrou, jen na obhajobu stavovských privilegií, stavovských zemských autonomií, rozličných zájmů náboženského charakteru atd. Jako významní činitelé ve vzájemných stycích českých zemí a Slovenska koncem 1. a poč. 2. desetiletí 17. stol. vynikli na straně české: Karel starší z Žerotína,²⁰⁾ Petr Vok z Rožmberka,²¹⁾ Václav Budovec z Budova,²²⁾ stavové moravští jako celek,²³⁾ moravští evangelíci,²⁴⁾ i někteří jiní příslušníci moravští,²⁵⁾ na straně slovenské kromě uherských stavů zejména Jiří Thurzo, žijící na zámku bytčanském jihozápadně Žiliny.²⁶⁾ Na obzoru se objevila také Olomouc, a to ve styku s Bratislavou.²⁷⁾

na Holiči (StA Krom. kop.) — R. 1606, 4. 8., Hauptman des mährischen kriegsvolkes zu Skalitz (StA Krom., volná kor.). — R. 1607, biskup olomoucký hukvaldskému úředníku o válečném lidu moravském ve Škalici a Holiči (tamtéž). — R. 1611 a 1612, 1613, Karel st. z Žerotína Jiřímu Thurzovi, Jiří Thurzo moravským stavům, moravští stavové J. Thurzovi o válkách s Turky (OL, Thurzo, reg. 2., 10., StA Brno, kop. pam. sněm.).

¹⁹⁾ Dobner, Mon. Boh. hist., str. 478.

²⁰⁾ Karel st. z Žerotína J. Thurzovi r. 1608—13 (Archiv český XXVII, str. 356, 530, OL, Thurzo, reg. 1, reg. 2 a d.) v otázkách vzájemné pomoci proti Pasovským atd.

²¹⁾ R. 1608, 3. 11., Petr Vok z Rožmberka J. Thurzovi (OL, Thurzo, reg. 1.).

²²⁾ 1608, 28. 10., Václav Budovec z Budova J. Thurzovi (tamtéž).

²³⁾ R. 1610, 16. 6., uherští stavové stavům moravským, vyzývají ke společnému postupu ve smyslu česko-uherské aliance (Ila B., cit. st. str. 94/5). — Moravští stavové J. Thurzovi 1610, 20. 6., žádají o pomoc (StA Brno, kop. pam. sněm.). — R. 1611, 16. 9., moravští stavové J. Thurzovi, odpovídají na jeho list ve věci události v Uhrách (OL, Thurzo). — R. 1611, 27. 1., moravští stavové J. Thurzovi, věří, že uherští stavové v případě potřeby se se svou pomocí nezpzdí (OL, Thurzo, reg. 28).

²⁴⁾ R. 1608, 15. 8., evangelíci královských měst na Moravě J. Thurzovi, chtějí si postavit kostel a školu, žádají o přímluvu u moravských stavů (OL, Thurzo, reg. 1). — R. 1615, 8. 2., starší augsburského vyznání na Moravě J. Thurzovi, žádají o pomoc ve svých vnitřních věcech (tamtéž, reg. 2). — R. 1608, 15. 9., členové evangelického náboženství v Olomouci J. Thurzovi, žádají o pomoc proti útisku strany katolické (tamtéž, reg. 1).

²⁵⁾ R. 1608, 20. 3., Jan z Zahradek oznamuje, že Illésházy osazuje Hodonín, a že u Kbel leží 15 000 hajduků (StÚA Praha, přepisy, Uhry). — R. 1608, Jakub Nedělkovský z Nedělky oznamuje z Hradiště, že Illésházy s 2000 vojáků a Redey s 10 000 táhnou Moravě na pomoc (tamtéž). — R. 1608, opat velehradský Ladislavovi Berkovi z Dubé, že Uhři a Chorvaté mají přitáhnouti do Moravy se 2000 lidu (tamtéž).

²⁶⁾ R. 1608—11, J. Thurzo Karlovi ze Žerotína ve věci vpádu Pasovských do Čech a uherské pomoci (Sněmy české XV, 1, str. 39, 293, OL, Thurzo, reg. 2, StÚA Praha, přepisy, Uhry).

²⁷⁾ R. 1616, 6. 6., Olomouc Bratislavě, dovídá se, že na některých místech v Uhrách dochází ke sročení lidí, z čehož může vzniknouti nebezpečí, žádá o zprávu (MA Bratislava).

Šlo-li tu jen o jisté zajišťování domácích posic, vážnější spád ve vývoji vztahů česko-slovenských nastal za bělohorského povstání v letech 1618—20.

* * *

České bělohorské povstání, které mělo v dějinách přes svůj stavovský a úzce třídní charakter nepochybně pokrokovou úlohu, když (jak je obecně známo) zahájilo boj proti reakčnímu absolutismu Habsburků a stalo se fakticky bojem za nezávislost českého státu, bylo v české i jinojazyčné historiografii již mnohokrát zkoumáno, analysováno a hodnoceno z rozličných hledisek.

Výsledky nového šetření přinesly nejeden nový postřeh a poznatek. Pokud jde např. o vnitřní (domácí) průběh, novým průzkumem se ukázalo, jak povstání toto, motivované ve své době nábožensky a stavovsky, jako boj o svobody náboženské a politické, mělo při všem svém úsilí zachovati náboženskou i státní nezávislost, kořeny hospodářské a třídní. Bez jejich poznání usoudilo se dále, není možno osvětliti a pochopiti ani vnitřní české události, ani zahraniční a mezinárodní politiku, s nimi spojenou. — Pokud jde o souvislosti s okolními i vzdálenějšími evropskými oblastmi, se soudobými evropskými konflikty i mezinárodními otázkami, došlo se novým studiem k názoru, že v českém povstání nešlo jen o konflikt specificky český, ani o pouhý a nahodilý prolog k velkému a mocenskému mezinárodnímu zápasu. Vyústila tu spíše podle nového hodnocení starší a obecná krise, probíhající v prostředí feudální třídy. Do českého dění zasáhlo ovšem mnoho evropských sil a na jejich časném příchodu i účinnosti byl průběh českého povstání nepochybně závislý.

Přehlížíme-li novější českou historickou literaturu, která má na zřeteli vztahy českého bělohorského povstání, s jinými evropskými kraji, je vidět na prvý pohled, že se v ní hojně přihlíží ke vztahům českých událostí se soudobým západem: Anglií, Nizozemím, Španělskem, s italským prostředím.²⁸⁾ Pouze některé práce mají na zřeteli styky českého povstání s východem v tom především s Polskem.²⁹⁾ Na obzoru se objevily také některé souvislosti českého povstání se zahraniční politikou soudobého Ruska, soustřeďující se v Moskvě.³⁰⁾

Dosud však chybí v české historické produkci, nepřihlížíme-li ke starým Gindelyovým »Dějinám českého povstání« v r. 1870, ovládaným představou,

²⁸⁾ J. Polišenský, *Anglie a Bílá hora*, Praha 1949. — *Týž*, *Politika nizozemské buržoasie a české povstání 1618—20*, Sborník hist. ČSAV II.

²⁹⁾ J. Macúrek, *České povstání 1618—20 a Polsko*, Brno 1937. — *Týž*, *Slovancká myšlenka v českém životě politickém, „Slovanství v českém nár. životě“*, Brno 1947. — *Týž*, *O polsko-českou vzájemnosť v dobie czeskiego powstania w latach 1618—20, „Sobótka“ 1947*. — *Týž*, *Dziejowe dążenia do zespolenia z Polską. Przeгляд zachodni 1947*. — *Týž*, *Jeszcze w sprawie stosunków czesko-polskich w dobie powstania 1618—20, „Sobótka“ 1951*.

³⁰⁾ J. Macúrek, *České povstání* str. 93 ad. — *Týž* v přednášce přednesené na půdě Slovanckého ústavu v Praze dne 16. 5. 1952 na thema „Slovancké motivy v českém povstání r. 1618—20“.

že česká otázka z let 1618—20 byla záležitostí ústavní, případně náboženskou, práce, která by si všímala vztahů českého povstání s oblastí karpatsko-podunajskou, s Uhrami a se soudobým Slovenskem zejména. Práce takové není mimo kusý pokus, který byl učiněn nedávno,³¹⁾ ačkoliv je jinak známo, že vývoj českého povstání nebyl závislý jen na pomoci ze západu, ať už z jakubovské Anglie, či z buržoasního Nizozemí, ale neméně na stanovisku, jaké zaujaly k boji Čechů s Habsburky země ležící na východní straně českého soustátí, tj. Uhry — Slovensko zejména.

Otázce té věnovala sice pozornost historiografie maďarská,³²⁾ ale v maďarských pracích, ať starších, či novějších, je problém řešen jen kuse. Píše se tam vesměs jen o úloze Sedmihradska, Bethlena Gábora, uherských stavů, či některých Bethlenových stoupenců v řadách vysoké kornouherské šlechty. Činnost povážských rodů je vesměs hodnocena tak, že se v ní projevovala politika Bethlena Gábora a že v podstatě tvoří součást bojů maďarské šlechty či maďarského prostředí za svobodu bojů táhnoucích se od r. 1526, potom zejména od Bočkajova povstání až do počátku 18. stol. V tom smyslu je chápáno také jednání mezi českými direktory a uherskými sněmy (v Bratislavě na přelomu r. 1619/20, v Banské Bystrici v červnu r. 1620). V tom směru jsou vyloženy také všechny válečné akce, které se rozvinuly na dolním a středním Pováží v letech 1619—20. Nic se tu nedovídáme o úloze jiných tříd, jako měšťanstva a poddaného lidu, či jejich středisek (města a venkova). Nic se tu nemluví o úloze jednotlivých národností, které žily v karpatském a podunajském prostoru. Nic tu není řečeno o účasti slovenského prvku, či jeho území, ačkoliv otázka ta se vnučuje již se zřetelem k přímému sousedství českého a slovenského národa i starým dějinným česko-slovenským vztahům.

Pokud někteří jedinci (např. Thurzové) projevili sympatie s českým bojem a aktivně se ho účastnili, jsou líčeni jako nesamostatní exponenti politiky Bethlena Gábora, vystupující jen v pozadí velké osobnosti Bethlenovy, pod jejím vlivem a vcelku bez vlastní iniciativy. — Za těchto okolností se jeví nutným, aby otázka poměru českých zemí a Slovenska za českého povstání byla zpracována znovu. Je třeba, aby se přihlédlo zejména k situaci na pohraničí českých zemí (Mo-

³¹⁾ J. Macúrek, *České povstanie v rokoch 1618—20*, Hist. štúdie, Bratislava 1956, II.

³²⁾ Z bohaté maďarské historické produkce, která se týká českého povstání, cituji aspoň tyto práce: S. Szilágyi, *Bethlen Gabor fejedelem kiadatlan politikai levelei*, Bdp. 1879. — *Týž*, *Bethlen Gabor fejedelem levelezése*, Bdp. 1887. — A. Gindely, *Acta et documenta historiam G. Bethlen illustrantia*, Bdp. 1890. — *Týž a Acsády I.*, *Bethlen Gabor és udvara*, Bdp. 1890. — K. Szádeczky, *Bethlen Gabor és Trencsén vármegye, Századok 1915*, str. 353 ad. — *Týž*, *Bethlen Gabor levelei Illésház Gaspárhöz 1619—29*, Tört. tár. 1915. — Gy. Szekfű, *Bethlen Gabor*, Bdp. 1929. — T. Wittman, *Bethlen Gabor mint hadszervező*, Századok 1951. — V. Mráz, *Bethlen Gabor gazdaság politikája*, tamtéž. — Jinak přehled ostatní literatury i edic prarčenů v knize D. Kosáry, *Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába*, Bdp. 1951, I.

ravy i Slezska) a severozápadního Slovenska v úseku od Holiče a Skalice až po Žilinu a Střečno, tj. k území, které nabylo za českého povstání mimořádnou úlohu. Neboť v době, kdy české země byly ohroženy ze západu i z jihu (z Bavor a z Rakous) a od přelomu r. 1619 a 1620 také ze severovýchodu, tj. z habsburkofilského Polska, velmi záleželo na tom, jak se bude situace vyvíjet v pohraničí moravsko-slovenském a těšínsko-slovenském, jaké stanovisko zaujme slovenské Pováží, kraj hospodářsky, společensky, jazykově i národnostně českým zemím ze všeho jejich okolí nejbližší. Ve chvíli, kdy české síly měly být soustředěny na zápas v jižní a západní Moravě, v jižních a západních Čechách, event. i na severovýchodní Moravě a na půdě slezské vůči habsburkofilskému Polsku, bylo nezbytné, aby byl zachován klid zbraní východně země Moravy a jižně Těšínska. Bylo nutno znemožnit, aby se západní Slovensko stalo nástupišťem sil Habsburků a maďarské habsburkofilské feudální třídy k útoku na Moravu ze strany východní. Bylo třeba pečovat, aby přes střední Pováží nepronikly na Moravu oddíly polských lisovčků, kteří zejména od chvíle, co oficiální Polsko se přiklonilo na stranu Habsburků a proti Čechům, usilovali stůj co stůj o to, aby se prodrali (ať již přes Moravu, či přes Pováží) směrem k Vídni, ohrožené povstaleckými oddíly českými a rakouskými. Bylo nakonec třeba, aby se na středním Pováží nezůstalo jen při neutralitě, ale aby odtamtud byla Čechům poskytnuta účinná pomoc v kritických bojích s Habsburky.

Nelze se za těchto okolností divit, že vedení českého stavovského povstání podnikalo (zejména od doby), kdy se Morava přiklonila definitivně k povstání, rozličné okce, aby získalo západní Slovensko na svou stranu. Jednou se usilovalo o jeho neutralitu, jindy přímo o jeho vojenskou pomoc. Propaganda vedená za tím účelem nabyla časem zvláštního rázu. Účastnil se jí stavovský (tj. šlechtický) element i moravská poddanská města (např. Strážnice, Klobouky, Kyjov), která nebyla v českém povstání tak nečinná, jak se často soudí, ale (i když toto povstání mělo více ráz boje feudální třídy) se ho aktivně účastnila.

Výsledky všech těchto rozličných akcí neodpovídaly původním představám a plánům. V cestu se stavěla nejen politika některých maďarských magnátů, pokud žili na Slovensku, váhavý a nerozhodný postup jinak ctižádostivého Bethlena Gábora, rušivé vpády polských lisovčků na Oravu a horní Trenčansko, ale nakonec i někteří východomoravští feudálové v čele s Janem Kavkou z Říčan, který po příklonu Moravy k českému odboji uprchl na čas do Uher a po svém návratu na brumovské panství brzdil styk mezi čechofilskou stranou, která byla na středním Pováží a Prahou.

Ale přesto české volání, adresované do západoslovenského prostředí, nevyznělo naprázdno. Mělo se odtamtud dostati českému odboji přece jen pomoci, jejíž váha ještě vzrostla, když všechny jiné naděje českého hnutí na pomoc vzdáleného západu vesměs selhaly. Střední Pováží se mělo státí místem

mohutného odporu proti habsburské ofenzivě namířené proti zemím českým. Bethlen Gábor neprováděl nakonec své plány souvisící s českým povstáním, v Sedmihradsku, ale na slovenském Pováží, kde jeho činnost byla umožněna už předchozím bojem místních lidí, vedeným ve prospěch české revoluce.

Takto se stala léta 1618—20 důležitým mezníkem v dějinách: Nejen v dějinách českých a obecných, ale také v dějinách vztahů česko-slovenských. České povstání, které bylo od počátku mařeno nedostatkem peněz, špatným finančním hospodářstvím, chatrným stavem vojska, špatnou vojenskou správou, nesvorností českých velitelů i české společnosti vůbec, které se ocitalo mezinárodně v situaci stále se horšící, které bylo doprovázeno stále novými diplomatickými neúspěchy, nerozhodností protestantské unie a rostoucí silou katolické Ligy, které bylo nakonec zraženo absencí pomoci z Anglie, z protestantského západu i z katolického Polska, mělo získati na východním sousedství českých zemí, tj. ve slovenském prostředí velkou oporu. Už proto, že Uhry-Slovensko zachovaly ve vážných okamžicích neutralitu, že přes Slovensko nemohly proniknouti habsburkofilské síly k Vídni, že česká vojska mohla býti soustředěna na jiných bojištích. — Ale co je zejména důležité: ze slovenského prostředí dostalo se české věci přímé pomoci a to nejen od některých západoslovenských šlechtických jedinců, ale také ze slovenských měst. Za těchto okolností došlo k zajímavým vztahům mezi městy moravskými a západoslovenskými, ke vztahům, jimiž se mělo přispěti novým způsobem k dějinám česko-slovenské vzájemnosti.

Než sledujme věci konkrétněji a podrobněji.

* * *

Dokladů o tom, že by pražská defenestrace ze dne 23. května r. 1618 způsobila ihned nějaký ohlas na Slovensku, není. Je to přirozené, neboť český stavovský odboj nenabyl ihned velkého dosahu, byl veden z počátku vlažně a málo rozhodně, nešlo hned o odboj proti Habsburkům jako spíše proti jejich vysokým úředníkům. Ani Habsburkové se nezmohli až do r. 1619 na větší akci, na záchranu oslabených posic v českém prostředí. Pokud jde o tzv. vedlejší české země, tj. Moravu a Slezsko, které hraničily se Slovenskem, země tyto se dlouho stranily pražským údálostem a spíše usilovaly o kompromis s Habsburky nežli o rozchod s nimi. Vyhlídky na to, že by Morava, ovládaná vyčkávací politikou Karla staršího z Žerotína, se hotovila připojiti k českému povstání, z počátku vlastně nebylo. Vše to nemohlo přispívati, aby činitelé vlivní v krajích slovenských se zanítili pro věc českých stavů. Tím méně ještě, že vedení české revolty se obracelo dlouho více na západ, do světa západní reformace, zvítězivší v celé severní, z části i severozápadní Evropě.

Neznamená to ovšem, že by se tehdy v českém stavovském odboji na jiné oblasti, které už prosluly tradicí bojů s Habsburky, tj. především na Uhry —

Slovensko, zapomnělo. Už koncem května r. 1618 bylo vydáno z Prahy »latinské psaní Uhrům od pánů stavů českých učiněné,³³⁾ Koncem června r. 1618 došlo na podnět českých stavů k cestě Jana Jesenic z Jesenic, doktora lékařství a rektora pražské university, do Bratislavy.³⁴⁾ V září toho roku šel tímže směrem »patent českých direktorů«³⁵⁾ a připsal českých stavů Petrovi Révayovi, majiteli panství na západoslovenské Holiči.³⁶⁾ Tu i tam bylo cílem: udržeti si ve východním sousedství Moravy dobrou vůli, obhájeti se proti zahraničním nepřítelům, kteří mimo jiné popuzovali uherské stavy proti Čechům slovy, jako by Čechevé jednali s Turky a vybízeli je ke vpádu do středního Podunají.

A když se v listopadu r. 1618 situace ve prospěch českého povstání podstatně zlepšila (Thurn dosáhl tehdy v jižních Čechách rozhodné převahy nad císařským vojskem, porazil hraběte Buquoye a Dampierra u Veselí a Lomnice, Slezané se přidali po bok Čechům, Thurn se chystal k útoku na Rakousy, aby znemožnil postup nepřátel do českých zemí a aby ohrozil Habsburky přímo v jejich sídle), následovaly počátkem prosince r. 1618 další adresy z Čech směrem do uhersko-slovenského Podunají: jedna stylisovaná hrabětem Thurnem a adresovaná uherskému palatinu Zikmundu Forgáčovi,³⁷⁾ druhá, mající ráz svolání stavů českých ke stavům uherským,³⁸⁾ třetí ve formě připsu české stavovské obce majiteli slovenského města Holiče Petru Revayovi,³⁹⁾ jehož jméno se objevilo v korespondenci českého odboje již předtím. Obsahem všech těchto českých stavovských listů byla zase táž myšlenka a snaha: obhájeti se proti pomluvám šířeným, pokud jde o povahu českého povstání, myšlenka, že Čechům nejde než o uchování starých privilegií a práv, víry a svobody, posléze prosba, aby uherští stavové ve chvíli, kdy nepřátelé Čechů jednali s Francií, Španělskem i Polskem o společnou akci proti českým zemím, neváhali poskytnouti Čechům pomoc a vstoupiti s nimi do společné konfederace, jakou s Prahou navázali již Slezané. Spolu s tím se ozvala ve jmenovaných memorandech také vzpomínka na dávnou a mnohostrannou pomoc českých zemí při obhajobě středního Podunají proti Turkům.

³³⁾ Latinské psaní Uhrům od pánů stavů českých učiněné etc. (*J. Prokeš*, Protokol vyšlé korespondence kanceláře českých direktorů z let 1618—19, Sborník archivu min. vnitra VII, 1934, str. 26.)

³⁴⁾ Pavla Skály ze Zhoře *Historie česká*, Praha 1866, II, str. 67—8.

³⁵⁾ Patent českých direktorů oznamující padělání jakýchsi listů pánů stavů, v nichž se o pomoc sultán turecký žádá a spolu vybízí, aby vpád do zemí uherských učinil; obrazení proti těmto řečem (StÚA Praha, přepisy, Uhry).

³⁶⁾ R. 1618, 8. 9., čeští direktori majiteli Holiče Revayovi (PA Bratislava, ZU I-LXI-B).

³⁷⁾ R. 1618, 5. 12., J. Thurn uherskému palatinu Forgáčovi (*A. Gindely*, Acta et documenta, str. 6/8).

³⁸⁾ R. 1618, 17. 12., čeští direktori stavům uherským (PA Bratislava, ZU, T. LXI).

³⁹⁾ R. 1618, 17. 12., čeští direktori P. Revayovi na Holiči (tamtéž čistopis).

Aby byli získáni také příslušníci uherského habsburkofilského tábora, který přijal Ferdinanda II. za uherského krále korunovací, provedenou dne 1. července r. 1618, bylo v řečených přípisech zdůrazněno, že Čechové »nepovstali proti králi, nýbrž proti nepřátelům vlasti, víry a svobody«, že tak učinili nejen se zřetelem k vlastní zemi, ale také z ohledu na země jiné. Brání-li Čechové (podotýkalo se v těchto adresách) víru a svobodu v Čechách, chrání tím nepřímo tyto hodnoty také v Uhrách.

Obsah řečených memorand z 2. poloviny a z konce r. 1618 byl sestaven tak, že se nemohl minouti v prostředí, do něhož byl poslán a které bylo tolik citlivé na požadavky stavovské i náboženské svobody, jak ukázaly předchozí odboje proti Habsburkům, s jistým účinkem.

Ve skutečnosti ovšem tato memoranda narazila přece jen na vážné překážky. Zdrženlivě působil vliv uherského hlavního města, tj. Bratislavy, tehdejšího střediska centrálních uherských úřadů, sídla uherského sněmu a početné habsburkofilské strany. Negativně zasáhly vlivy habsburské politiky, posilňované mnohými činiteli v uherské katolické církvi, která byla tehdy vedena tvrdým průkopníkem protireformačního díla v Uhrách, arcibiskupem Petrem Pazmánym, sice někdejším dítětem protestantských rodičů, ale už od třináctého roku získaným katolické víře.

Překážky spolupráce Čech a západních Uher-Slovenska koncem r. 1618 a počátkem r. 1619 byly ovšem ještě hlubší. Neboť západní Uhry-Slovensko byly tehdy rozděleny do dvou táborů, které se seskupovaly navenek podle rozdílného světového názoru, podle příslušnosti ke katolictví, či protestanství. V tom ohledu byli rozpolceni už vyšší stavové, u nichž vlivným činitelem na straně katolické byl palatin Zikmund Forgáč, osobnost, pocházející jinak z rodiny protestantské, ale v této době bojovný katolík, blízký arcibiskupu Pazmánymu s nímž Forgáč měl od r. 1618 stejný názor na věc českého povstání a vyslovoval se o něm nepříznivě jako o nebezpečí, které »přivádí křesťanstvo do nebezpečné situace.«⁴⁰⁾

Na protestantské straně uherských stavů nechybělo sice silných osobností, jako byli např. dva členové rodu Thurzů, Emerich Thurzo, někdejší rektor witemberské university, župan oravský, dědic panství bytčanského, lietavského, hričovského, oravského, jeho bratr Stanislav Thurzo, župan spišský, odborník ve věcech vojenských, později uherský palatin, Kašpar Illésházy, vrchní župan trenčanský a liptovský atd. Někteří z uvedených, zejména Thurzové, přáli českému povstání; ale jejich činnost byla v tom ohledu podvázána: jednak celkovou nejasností, jednak sebevědomým vystupováním strany habsburkofilské a katolické.

⁴⁰⁾ R. 1618, 20. 12., 25. 12., Zikmund Forgáč Petru Pazmánymu (*V. Frankl, Pázmány P. levelezése, Bdp. 1873, str. 201 ad.*).

V západních Uhrách-Slovensku byla, třeba dodati, rozdělena nejen vládnoucí feudální třída, ale také města: na jedné straně byla např. Trnava, dávné královské město, někdejší bašta husitství, v této době však středisko katolické strany a sídlo uherského arcibiskupa. V druhém táboře bylo královské město Skalica, poddanská města Trenčín a Žilina s převládajícím obyvatelstvem protestantským.

Za těchto okolností vyzněly výše uvedené české adresy zaslané směrem na Povází koncem r. 1618 vcelku naprázdno. Místní rozhodující činitelé nevyužili příznivé situace, která nastala v prosinci r. 1618, kdy velitel českého stavovského vojska hrabě Thurn dostal se hluboko do Dolních Rakous, a kdy situace pro Habsburky byla krajně nebezpečná; císař měl tehdy po ruce sotva 2000 vojáků, byl zřejmě ve velké tísní a nebyl by jistě odolal spojenému náporu stavů českých i uherských, zvláště když tehdy neměl ještě naděje na získání okamžité pomoci ze zemí německých, italských, španělských, či jiných.⁴¹⁾

Strana nakloněná českému povstání na Povází omezila se nakonec na to, že se pokusila o prostředkování mezi Habsburky a Čechy. Než pokus ten, učiněný hrabětem Thurzem,⁴²⁾ nemohl vésti k cíli, když tehdy nebylo už na žádné straně upřímné vůle k dohodě.

Nová situace ve vztazích českých zemí a Uher-Slovenska, nastala na jaře 1619, a to v souvislosti s úmrtím císaře Matyáše v březnu téhož roku, kdy na místo Matyášovo vstoupil do popředí tvrdý Ferdinand II., jehož schopnosti byly sice zcela prostřední, ale jehož činilo silným a nebezpečným hluboké náboženské přesvědčení, jeho názor, že svoboda vyznání nekatolických je věcí naprosto nemožnou a nepřipustitelnou. — Druhou vážnou skutečností z jara 1619 bylo, když v květnu 1619 přešla Morava za vedení Ladislava Veleny z Žerotína na stranu českého odboje a když brněnský sněm z května téhož roku se usnesl uzavřít konfederaci s Čechy, vypověděl ze země jesuity a zřídil v moravské zemi direktorskou vládu.⁴³⁾ Nový vedoucí činitel na Moravě Ladislav Velen z Žerotína, který kdysi začínal svou vojenskou kariéru v tureckých válkách vedených na středním Podunají a znal se se slovenským prostředím osobně, měl nejen zájem o to, aby přispěl k revoluční spolupráci mezi Moravou a Prahou, ale obrátil své zraky také ke slovenskému Povází a do Dolních Rakous s tím cílem, aby zabezpečil věc českého stavovského odboje tu i tam. Ovšem ani jemu se nepodařilo situaci ihned ovládnout, neboť Thurnův pokus o útěk na Vídeň skončil neúspěchem a Thurn byl nakonec donucen vyklidit rakouské území. Proti očekávání Habsburkové přešli do protiútku

⁴¹⁾ K. Krofta, Bílá hora, Praha s. d., str. 171.

⁴²⁾ Viz výše citov. liter.

⁴³⁾ Fr. Hrubý, Ladislav Velen z Žerotína, Praha 1930, str. 71 ad.

a jejich vojska napadla také Moravu. Sbor lotrinského hraběte Dampiera, který se kdysi osvědčil v bojích s Benáťany, se chystal potrestati secesi moravské země od krále Habsburka. Mimo to některé poplašné zprávy mluvily také o vojenských přípravách některých feudálů katolické orientace uprchlých z Moravy do Uher a vedených hodonínským Zdeňkem Žampachem, brumovským Janem Kavkou z Říčan a starostou města Hradiště Václavem Kulíškem.

Tyto a jiné zprávy, či skutečnosti působily novým moravským direktorům, mezi nimiž bylo stále ještě několik stoupců smířlivé politiky Karla st. z Žerotína, rozličné starosti. Mnozí z nich se začali kloniti k názoru, že nejlepším prostředkem k záchraně země bude, jestliže se navážou pokusy o smír s Habsburky. V tom smyslu začali jednat moravští direktoři v polovině roku 1619, a to skrze kardinála Dietrichštejna jako představitele habsburkofilské strany. Mimo to Karel st. ze Žerotína se dostavil do Vídně koncem července r. 1619 se zprávou, že moravští direktoři jsou nakloněni věci míru. Posléze 23. července 1619 žádal zvláštní kurýr moravských direktorů znovu ve Vídni o zastavení nepřátelství.

Tu však náhle nastal přelom, jednak proto, že Vídeň žádala bezpodmínečnou kapitulaci, což se jevilo i ze strany smířlivých nepřijatelným, jednak proto, že v čelo moravského odboje se dostal suverénně Ladislav Velen z Žerotína, který odmítl všechny pokusy o kompromis a místo smíru ohlásil heslo dalšího boje proti Habsburkům. Brněnský sněm ze srpna r. 1619, který zasedal krátce poté, co (v červenci 1619) byla vyhlášena konfederace zemí koruny České, rozhodl otázku povstání na Moravě jednoznačně a odhlasoval další náklady na vojsko. — Za těchto okolností schylovalo se k novým bojům na rozličných místech Moravy — u Břeclavi i jinde.

Všechno toto nezůstalo bez vlivu na vývoj poměrů v západních Uhrách-Slovensku, zejména v území, které přímo sousedilo s moravskou půdou. Vlivem celkové situace a agitace z Moravy se tu začaly stále více vyhraňovati oba tábory (habsburkofilský a čechofilský) i jejich síly.

Situace z počátku přála více katolické straně vedené palatinem Zikmundem Forgáčem, která se pokoušela získati na svou stranu i část slovenského protestantského živlu. Nešlo jí jen a tolik o příslušníky feudální třídy, ale zejména o důležitá města, která byla v blízkosti moravských hranic. Pozornost palatina Forgáče se soustředila na Skalici, středisko protestantů, kterou hleděl získati stůj co stůj do protičeských vod již r. 1618⁴⁵⁾ a znovu v 2. pol. 1619. Královské město Skalica, která ležela na důležité obchodní cestě vedoucí na Moravu, měla se státi ve Forgáčově pojetí jednou z důležitých pevností, která by vzdor-

⁴⁴⁾ Tamtéž str. 58.

⁴⁵⁾ R. 1618, 13. 12., Zikmund Forgáč městu Skalici (StA Brno, Nová sb. č. 514/15). — R. 1618, 28. 1., týž Skalici (tamtéž č. 514/24).

rovala nárazům českých povstalců směrem do Uher — na Slovensko, a mimo to měla se státi také výchozí stanicí k útoku proti Moravě. Nápor na město Skalici byl r. 1619 tak silný, že se objevily určité naděje na úspěch; tím spíše, když mezi Moravou a Skalicí byly stále rozličné pohraniční spory, které byly starého data⁴⁶⁾ a které nezmizely ani v předvečer českého povstání.⁴⁷⁾ — V 1. polovině a počátkem 2. poloviny r. 1619 palatin Forgáč vyměnil se Skalicí řadu listů, které měly vesměs týž obsah: Skalica měla pozorovati vývoj povstání na Moravě a informovati o tom uherské centrální úřady. Měla se vyhnouti jakékoli spolupráci s odbojem na Moravě. Měla pečovati o své opevnění, aby byl znemožněn útok z Moravy směrem na Bratislavu. Skaličané byli znovu a znovu varováni před zradou Habsburků a před spojenectvím s moravskými povstalcí.⁴⁸⁾ — Vzhledem k náporu, jaký učinili na Skalici Forgáč i jiní uherští vysocí úředníci, nezbylo městu než vyjítí aspoň navenek vstříc těmto požadavkům. Městská rada skalická informovala vskutku uherského palatina o pohybech Thurnových vojsk v Dolních Rakousích i na Moravě. Vydala také jisté vyhlášky, snažíc se znemožniti příchod »lidí cizích« do města.⁴⁹⁾

Jinak však v prostředí západního Slovenska nechybělo ani na jaře, ani v létě r. 1619 sympatií pro české stavovské hnutí.⁵⁰⁾ Jestliže zástupci katolického tábora na bratislavském sněmu, pobízení jsouce katolickou emigrací ze zemí českých⁵¹⁾ i vlastním světovým názorem, žádali obecnou hotovost proti Čechům,⁵²⁾ evangelíci zaujímalí hledisko jiné: buď se pokoušeli o smírné řešení konfliktu mezi Habsburky a Čechy, anebo byli pro vyslání pomoci českému povstání. Mluvíci protestantské strany Emerich Thurzo se vyslovil v písemném

⁴⁶⁾ *Fr. Roubík, Hraniční spory etc., str. 181 ad., str. 230 ad.*

⁴⁷⁾ *Tamtéž.* — Mimo to *J. Macůrek, cit. studie.* — Extracta komisii nad rozměření mezi skalických s moravskými (StA Bučovice, Strážnice). R. 1619, 18. 8., zpráva o zajištění skalického občana v Hodoníně (Hodonín Skalici, StA Brno, Nová sb. 514/19).

⁴⁸⁾ R. 1619, 3. 5., Forgáč Skalici (StA Brno, Nová sb. č. 514/22). — Týž Skalici 1619, 5. 6. (tamtéž 514/22). — Týž Skalici 1619, 12. 6. (tamtéž). — Týž Skalici 1619, 8. 8. (tamtéž). — Týž Skalici 1619, 15. 7. (tamtéž). —

⁴⁹⁾ *J. Macůrek, cit. studie.*

⁵⁰⁾ R. 1619, 3. 6., A. Recz Jiřímu Rakoczymu (OL, Rakoczy) o postupu Čechů na Vídeň. — R. 1619, 24. 5., týž témuž, oznamuje, že Čechové obsadili část Moravy, dobyli Brna, zajali biskupa, že ti Moravané, kteří nechtěli mít s povstáním nic společného, odešli do Uher. (Tamtéž.) — R. 1619, 31. 5., A. Jakusith Stanislavu Thurzovi o událostech na Moravě (tamtéž, Thurzo, reg. 5). — R. 1619, 4. 7., stoupenec Stanislava Thurza na bratislavském sněmu Plathy o tom, že z Čech nepřicházejí dobré zprávy a že moravští delegáti se vracejí z Bratislavy (*Ila B., cit. spis, str. 245/6*). — R. 1619, 30. 7., týž témuž z Bratislavy o situaci na Moravě a uherském vojsku tamtéž (tamtéž str. 261). — R. 1619, 11. 8., týž témuž, z Moravy docházejí různé zprávy, podle evangelíků vítězí Moravané (tamtéž str. 271).

⁵¹⁾ Jan Lohelius, pražský arcibiskup, arcibiskupu ostřihomskému 1619, 31. 7., z Vídně (StUA Praha, přepsy, Uhry).

⁵²⁾ Stanislav Thurzo Emerichu Vítězovi (*Ila B., cit. spis, str. 243/4*).

projevu tak, že »Čechové jsou blízko k nám« a že »nikdo neprojeví souhlas, aby byla poskytnuta pomoc proti nim«. ⁵³⁾ Ústup českého vojska od Vídně byl sledován v okolí Thurzů se zřejmou lítostí. — Stanislav Thurzo, který se účastnil českého povstání proti Vídni, dospěl nakonec k novým závěrům. Vrátiv se na Pováží odebral se do Sedmíhradska, aby tam vybídl Bethlena Gábor, který si všímal vývoje na české půdě již od poloviny r. 1618, ⁵⁵⁾ ale jinak neučinil až do poloviny r. 1619 nic v jeho prospěch, ⁵⁶⁾ k účinné pomoci českým zemím v jejich boji s Habsburky. Šlo mu takřka o to, aby se Bethlen Gábor postavil v čelo protihabsburského povstání ve střední Evropě. ⁵⁷⁾ — Jestliže v srpnu r. 1619 Bethlen Gábor skutečně změnil své vyčkávací stanovisko, třeba to spojovati nepochybně s předpoklady, které vytvořili na Pováží, pokud jde o české povstání, oba Thurzové.

* * *

Vývoj českého povstání nabyl mimo jiné rychlejšího spádu také tím, když v srpnu r. 1619 byl učiněn radikální krok vůči Habsburkům, kteří 19. srpna 1619 byli zbaveni českého trůnu, a když dne 26. srpna byl zvolen za českého krále mladý, teprve tříadvacetiletý Fridrich Falcký, vůdce protestantské unie a zeť anglického krále Jakuba. Na Moravě nastaly tehdy vážné změny, když brněnský sněm z prosince 1619 ustanovil bratrance váhavého a nerozhodného Karla st. z Žerotína, Ladislava Velen, oddaného stoupence českého odboje, za svého hejtmana, za skutečného správce moravské země i vůdce povstaleckého hnutí na Moravě, ⁵⁸⁾ a když něco později (počátkem února 1620) byl nově zvolený král Fridrich manifestačně přijat v moravském hlavním městě.

Tím vším se konsolidovala vnitřní situace českých zemí, českého povstání, a zpevnila se také jeho mezinárodní úloha, přesto že posila ze západu měla přijít českým zemím jen ve velmi nepatrné míře. České povstalecké vedení mohlo přejít k novým útokům proti Habsburkům a získalo si zase z počátku převahu v boji. Těžisko bojů se přeneslo (už v září r. 1619) na okraj českých zemí, na jižní Moravu, do blízkosti rakouských a slovenských hranic, kde už dříve a opět i nyní byl sváděn zápas o vliv v městě Skalici a v okolí Holiče.

⁵³⁾ R. 1619, 12. 6., Emerich Thurzo Alžbětě Czoborové, vdově po Jiřím Thurzovi (SNM, Thurzo).

⁵⁴⁾ Moravští stavové trenčínské župě v pol. roku 1619 (*D'Elvert*, *Schriften*, sv. 22, str. 70). — R. 1619, 18. 6., Alžběta Czoborová z Bytče Emerichu Czoborovi (SNM, Thurzo).

⁵⁵⁾ R. 1618, 27. 6., Gabriel Bethlen z Alby Julie Františku Redeyovi (*Szilágyi*, Bethlen Gábor politikai levelei, str. 99, č. XCVIII).

⁵⁶⁾ R. 1619, 29. 5., z Alby Julie, Bethlen Gábor uherskému palatinu (tamtéž str. 80). — Bethlen Gábor Fr. Redeyovi 1619, 3. 6., z Alby Julie (tamtéž str. 111).

⁵⁷⁾ *Gindely-Acsády*, Bethlen Gábor és udvara, str. 19.

⁵⁸⁾ *Fr. Hrubý*, Ladislav Velen, str. 90 ad.

Tohoto zápolení o oblast skalickou i holičskou se účastnila také Strážnice⁵⁹⁾ a na obzoru se objevil majitel panství veselského na jižní Moravě Petr Vojska z Bogdunčovic.⁶⁰⁾ — Strážnice vzpomněla ve svém přípise adresovaném Skalici 4. září 1619 toho, jak »po ta všecka léta pominulá až posavad věrní a upřímní a všeho dobrého přející, též všelijakou náležitou šetrnost a lásku věrně dokazující sousedé a přátelé vždy byli«. Apelovala na Skalici, aby »za těchto zbouřených a roztržitých časů žádný nepřátelství a nedorozumění nikdyž mezi nimi nevznikalo«. Posléze ujišťovala Skalici svou další věrností a přátelstvím. — Důraz na staré přátelství jihomoravského města a města západo-slovenského i přání zachovati je do další budoucnosti se ozvalo také v pozdějším projevu Strážničanů, adresovaném do Trnavy, a to ještě, jak bude řečeno, výrazněji.

Na postupu českých vojsk k rakouskému a slovenskému pohraničí na podzim r. 1619 nezůstalo. Sféra vlivu českého povstání se měla tehdy rozšířiti do Dolních Rakous a směrem k Vídni. Nové úspěchy čeští povstalci sklidili, když na podzim r. 1619 se k nim přidali také stavové rakouští, a když na východní moravské straně se objevil v popředí událostí sedmihradský kníže Bethlen Gábor, který stanul 9. října r. 1619 u Trnavy a 14. října u Bratislavy. Počátkem října r. 1619 se dostavil k Moravanům pomocný sbor Bethlenův vedený Redayem,⁶¹⁾ který umožnil veliteli moravských povstaleckých vojsk nové úspěchy na půdě Dolních Rakous.

Příchod Bethlenův do blízkosti českých zemí znamenal, byť jeho pozadí bylo složité, byť byl vykoupen peněžitými obětmi ze strany české, nepochybně v dějinách českého povstání klad i zisk, cenný tím spíše, že pomoc očekávaná ze západu postupně vysychala a nakonec zanikla vůbec. Každý příslib Bethlenův učiněný českým stavům,⁶²⁾ vedení moravských vojsk,⁶³⁾ jejich spojencům na Po-
váží,⁶⁴⁾ každá rada i vyhlídka na spolupráci v boji s Habsburky, jejich spo-

⁵⁹⁾ R. 1619, 4. 9., Strážnice městu Skalici (StA Brno, Nová sb. 514). Přejí si dobré sousedství „v těch zbouřených a roztržitých časů“, aby „žádné nepřátelství a nedorozumění mezi námi nevznikalo a průchodu nemělo“.

⁶⁰⁾ R. 1619, 6. 9., Petr Vojska z Bogdunčovic a na Veselí městu Skalici (StA Brno, Nová sb. č. 514/21).

⁶¹⁾ R. 1619, 5. 10., hrabě Thurn českým direktorům (StÚA Praha, přepisy, Uhry) o příchodu uherských oddílů. — A. Gindely — Acsády, cit. st., str. 22—3.

⁶²⁾ R. 1619, 10. 10., Bethlen Gábor českým stavům (Gindely, Acta et documenta, str. 32—3). — R. 1619, 20. 9., Emerich Thurzo jménem Bethlenovým z Bytče (D'Elvert, Schriften, sv. 22, str. 542—4).

⁶³⁾ R. 1619, 9. 10., Bethlen hraběti Thurnovi (StÚA Praha, předpisy, Uhry). — Sněm český Gabrieli Bethlenovi r. 1619, 13. 11., (StÚA, Desky zemské menší, č. 183). — R. 1619, 13. 11., stavové čeští stavům uherským (tamtéž).

⁶⁴⁾ R. 1619, 30. 10., Bethlen Gábor Jiřímu Rakocziemu (Szilágyi, Bethlen Gábor, str. 148, č. CXI). — Týž Emerichovi Thurzovi v září r. 1619 (tamtéž).

jenci, či výzva k této spolupráci, a tím spíše vyslání pomocného sboru na Moravu i vlastní Bethlenovy vojenské akce v okolí Bratislavy v říjnu a listopadu 1619, všechno to nemohlo nepůsobiti v českém a moravském prostředí a muselo je posilovati v dalším zápase s Habsburky. Od Bethlena se očekávala pomoc vlastně nejen proti Habsburkům, ale také proti habsburkofilskému Polsku, které po volbě Fridricha Falckého se stále více přiklánělo na stranu Vídně a hrozilo vpády proslulých lisovčiků jednak přes Horní Slezsko na Moravu, jednak přes Oravsko a Trenčansko k Vídni.

Ve chvíli pro Habsburky zvláště kritické, kdy spojená česko-uherská vojska dospěla k Vídni, kdy do Bratislavy byl svolán sněm (na 11. listopad 1619), na němž se měla řešiti mj. také otázka česko-uherské konfederace a osudu Habsburků ve střední Evropě, došlo však k obratu, který dosavadní převahu česko-uherských sil nad Habsburky změnil v neprospěch Čechů. Porážka, kterou utrpěl Bethlenův spojenec Jiří Rákoczy u Stropkova na východním Slovensku koncem listopadu 1619 ze strany lisovčiků, dala Bethlenovi záminku, aby stáhl své oddíly od Vídně směrem k Bratislavě. Ukončiv toto své prvé tažení proti Habsburkům odhodlal se v lednu r. 1620 dokonce k tomu, aby uzavřel s Habsburky příměří.

České vojsko opuštěné Bethlenem bylo potom nuceno vyklidit své posice u Vídně a stáhnouti se k moravským hranicím. Vyklizení posic u Vídně bylo nepochybnou a nenahraditelnou ztrátou, poněvadž k němu došlo ve chvíli, kdy Habsburkové začali shromažďovati pomocí Španělů a kurie papežské značné síly a chystali se k protiútoku.

Situace byla tím horší, že zatím rostlo nebezpečí také na hranici česko-polské ze strany polského státu, jehož oficiální politika se rozešla s Čechy definitivně od dob volby Fridricha Falckého za krále českého. I když polské vládní kruhy nevystoupily přímo proti Čechům (pro odpor silné domácí anti-habsburské strany), trpěly verbování vojska na polském území do služeb Habsburků a připouštěly vpády tzv. lisovčiků na území Slezska, Moravy i Horních Uher. Od konce listopadu r. 1619 až do srpna r. 1620 docházelo s tichým souhlasem polského dvora k častým vpádům divokých lisovčiků hned do Slezska a severovýchodní Moravy, hned na Horní Slovensko. Cílem těchto vojenských akcí bylo: Slezanům a Moravanům, drážděným ze severovýchodu, mělo se znemožnit, aby poslali své pluky na hlavní bojiště, tj. do Rakous a do Čech. Habsburkům, ohroženým u Vídně a v Dolních Rakousích, kde leželo až do jara r. 1620 hlavní vojsko českých stavů, mělo se tím značně uleviti. Mimo to vpády činěné na Horní Slovensko měly odvésti Bethlena Gábora i jiné síly na středním Pováží od spolupráce s Moravany a Čechy. Morava měla býti drážděna také ze strany východní hrozbou vojenského útoku přes Oravsko a Trenčansko. Tím vším měl býti vnesen zmatek do vojenských plánů moravského stavovského

vojska. Vojenské jednotky, které byly určeny, aby šly z Moravy na pomoc do Čech, měly býti zdrženy v moravské zemi za účelem obrany severovýchodní hranice moravsko-slezské a východní hranice moravsko-slovenské.

Těchto cílů se vesměs dosáhlo. Hlavní české vojsko se nezmohlo (v zimě a na jaře r. 1620) k žádným větším podnikům a moravské oddíly byly zdržovány na moravské půdě. Bethlen Gábor, který uzavřel s Ferdinandem II. příměří, byl zdrženlivý a nepouštěl se (v 1. polovině 1620) přes urgence Fridricha Falckého a moravského hejtmana⁶⁹) k žádným vojenským činům proti císaři, či proti jeho spojencům. Omezoval se jen na to, že vyslal poselství do Prahy na generální sněm, a že hodlal pokračovati v uherském sněmu svolaném na červen 1620 do Banské Bystrice.

Nicméně na druhé straně společné nebezpečí, které bylo stále na obzoru Horního Slovenska, Slezska a severovýchodní Moravy, svádělo všechny tyto tři země na cestě ke spolupráci nebo aspoň vážným pokusům o ni. Morava i Slezsko měly se sdružovati se severozápadním Slovenskem více nežli v dosavadním průběhu českého povstání. Tu i tam byla učiněna opatření proti kozáckým vpádům. Nezůstalo jen při budování pohraničních opevnění. Špehové byli vysláni až do okolí Krakova, aby tam zjistili plány a pohyby polských oddílů a informovali o tom po návratu doma.⁷⁰)

V popředí těchto akcí na středním Pováží byli zase oba členové rodu Thurzů: spišský župan, vojenský odborník Stanislav a pán Bytče, Hričova

⁶⁵) *Szádeczky*, článek v Századok 1915, str. 360 ad. — R. 1619, 6. 10., Bethlen Gábor Jiřímu Rákoczi (OL, Bdp., Rakoczy). — R. 1619, 13. 10., Bethlen Emerichu Thurzovi (*Szilágyi*, Bethlen Gábor str. 141). — R. 1619, 30. 9., Bethlen Kašparu Illésházymu (*Szilágyi*, Bethlen Gábor str. 9—10).

⁶⁶) *Gindely-Acsády*, Bethlen Gábor str. 22.

⁶⁷) 1619, 9. 10., čeští stavové Bethlenovi (*Gindely*, Acta str. 14—15). — Tiž témuž 1619, 13. 11. (opisy MA Trenčín, MA B. Bystrica, archiv Univ. knih. Bdp., Kaprinay sv. 26).

⁶⁸) 1619, 20. 11., Fridrich Falcký Bethlenovi (MA Trenčín). — R. 1619, 11. 11., čeští stavové stavům moravským (StÚA Praha, přepisy, Uhry).

⁶⁹) R. 1620, 20. 1., Šimon Pechy, Bethlenův kancléř, uherské komoře (OL, Acta publica). — 1620, 1. 3., Bethlen L. Žerotínovi (*Gindely*, Acta, 90/91). — 1620, 3. 3., Š. Pechy L. Žerotínovi (tamtéž 91). — R. 1620, 22. 3., Ladislav Velen z Žerotína Šimonu Pechymu (StÚA, přepisy, Uhry). — 1620, 28. 4., Thurzo Thurnovi (*Gindely*, Acta 115/16). — R. 1620, 1. 4., Bethlen Fridrichu Falckému (archiv. Univ. knih. Bdp., Hevenesi sv. 9). — R. 1620, 25. 4., o federaci stavů českých, uherských a rakouských (*Gindely*, Acta, str. 113—4). — R. 1620, 4. 5., čeští stavové stavům uherským, žádají o pomoc (Tört. tár. IV, 1857, str. 213—4). — R. 1620, 9. 5., Fridrich Bethlenovi o poselství Smila z Hodějova, Jana Jesenského a Samuela Bechyňského (V. *Liva*, Prameny, str. 661). — R. 1620, 9. 5., instrukce týmž (*Gindely*, Acta, str. 123—4). — R. 1620, 29. 5., Fridrich M. Bossányimu (StA Bučovice, odd. Milotice).

⁷⁰) R. 1620, 31. 3., Alžběta Czoborová z Bytče Emerichu Thurzovi (SNM, Thurzo). — R. 1620, 3. 8., Jiří Abaffy z Oravy (tamtéž). — R. 1620, 18. 2., H. Zmeškal báňským městům (MA B. Bystrica) „Kozakones, qui in Moraviám irruerunt, sunt per Moravos caessi“.

i Lietavy Emerich, kteří sledovali vývoj českého povstání stále se zájmem a těšili se také na české straně pozornosti, jak se ukázalo za návštěvy Emericha Thurza v Praze u příležitosti pražského generálního sněmu v dubnu r. 1620.⁷¹⁾ Na Thurzy se obracelo vedení českého povstání roku 1620 opět a opět. Jednou byli žádáni o to, aby prostředkovali styk českých zemí s Bethlenem Gáborem i s uherskými stavy,⁷²⁾ jindy zase měly jejich vztahy s českým prostředím spíše soukromý ráz.⁷³⁾ Ale jinak byli Thurzové vybízeni z Moravy i z Těšínska zejména ke společnému postupu proti polským lisovčikům.⁷⁴⁾ A při slovech nezůstalo. Přestože byli varováni před spojenectvím s Čechy⁷⁵⁾ členy uherské habsburkofilské strany, zejména Petrem Pazmánym, snažili se Čechům dodat jistou pomoc⁷⁶⁾ a chystali se také k obraně proti útokům z Polska.⁷⁷⁾ Jistý úspěch sklidili v boji s kozáky na podzim r. 1620.⁷⁸⁾ V této své spolupráci s českým povstáním nebyli osamoceni. Jejich cestou šli ve styku s Prahou i s Moravou

⁷²⁾ 1620, 16. 3., moravští stavové Stanislavu Thurzovi (OL, ANR, fasc. 26, No 9, čistopis.) — a Jáchyma Magdeburga na generálním sněmu v Praze (*Líva, Prameny*, str. 62). — O pobytu Emericha Thurza v Praze už koncem března r. 1620 *M. Kubinyi, Emerich Thurzo, M. tört. Életraizok, 1888, K. Szádeczky*, cit. čl. str. 394. Za pobytu v Praze zavázal se Emerich Thurzo spolu s hr. Bossanym a J. Magdeburgerem dodat Čechům na pomoc značné vojsko: „in minori necessitate 4000, in maiori 8000, in maxima 12 000 militum, in extrema tamen suos principales et se etiam universos et singulos simul vivere et mori velle“. Viz přílohu.

⁷³⁾ 1620, 16. 3., moravští stavové Stanislavu Thurzovi (OL, ANR, fasc. 26, No 9, čistopis.) — R. 1620, 21. 3., Fridrich Stanislavu Thurzovi (StÚA, přepisy, Uhry). — R. 1620, 11. 3., Thurn Emerichovi Thurzovi (SNM, Thurzo). — R. 1620, 14. 4., týž Stanislavovi Thurzovi (OL, Thurzo, reg. 5). — R. 1620, 21. 5., Fridrich Stanislavu Thurzovi (*Gindely, Acta* str. 126, *Líva, Prameny*, str. 63). — R. 1620, 19. 5., 21. 5., Fridrich Stanislavu Thurzovi (StÚA, přepisy, Uhry, *Líva, Prameny* str. 63). — R. 1620, 12. 6., týž Emerichovi Thurzovi (*Gindely, Acta* str. 144/5, *Líva, Prameny* str. 65). — 1620, 14. 5., Ladislav Velen z Žerotína Emerichu Thurzovi (Tört. tár 1838, str. 610–1).

⁷⁴⁾ R. 1620, 24. 6., Vysoké Mýto Stanislavu Thurzovi (OL, Thurzo, irreg.).

⁷⁵⁾ R. 1620, 2. 5., Ladislav Velen z Žerotína Emerichu Thurzovi (OL, Thurzo, reg. 6, o pomoci 3000 vojáků proti polskému vpádu). — R. 1620, 14. 5., Ladislav Velen Bethlenovi (Tört. tár str. 611–2, žádá o spolupráci proti Polsku). — R. 1620, 19. 5., týž Stanislavovi Thurzovi (OL, Thurzo žádá, aby vojen. pomoc (700 vojáků) vyslal do Uher. Brodu, odkud budou posláni do Ostravy, kde se soustřeďují vojska proti pol. útoku). — R. 1620, 21. 6., Kašpar Ručka, maršálek knížectví těšínského, Alžbětě Czoborové (SNM, Thurzo informuje o plánech Poláků shromážděných v Krakově).

⁷⁶⁾ R. 1620, 17. 3., Petr Pazmány Stanislavu Thurzovi z Vídně (V. Frankl Pazmány P. levelezése, Bdp. 1873).

⁷⁷⁾ R. 1620, 3. 6., Fridrich Emerichu Thurzovi (StÚA, přepisy, Uhry).

⁷⁸⁾ R. 1620, 8. 10, Alžběta Czoborová z Lietavy (SNM, Thurzo „Poláci toliko to hledají, jakoby se mohli s námi svadit a dobré sousedství zrušit“.). — R. 1620, 27. 6., Emerich Thurzo Žilně (MA Žilina). Podává zprávu o vpádu kozáků, o zničení sever. Trenčínska, slibuje pomoc proti kozákům.

⁷⁸⁾ R. 1620, 26. 9., týž Alžbětě Czoborové (SNM, Thurzo).

také jiní činitelé na středním Povází.⁷⁹⁾ Zmínky zasluhuje pokus účetního lednického panství dostat se do Prahy, aby tam navázal jistý styk s králem Fridřichem jménem majitele panství lednického. Pokus ten však ztroskotal pro nepříznivý zákrok majitele Brumova, Jana Kavky z Říčan, který soustavně mařil jakoukoli spolupráci mezi středním Povázím a českým povstáním.

* * *

V souvislosti s těmito událostmi v severozápadním Slovensku došlo k dalším stykům mezi moravskými a slovenskými městy ve věcech českého odboje i obrany proti útoku zvenčí. V době od března do srpna 1620 obrátilo se několik moravských měst (Strážnice, Kyjov, Klobouky) na západoslovenská města (Skalici, Trnavu, Žilinu), s nimiž, jak bylo už dříve ukázáno, bylo udržováno už staré spojení. Nešlo ani o to, aby západoslovenská města poskytla českému povstání vojenskou pomoc, ale spíše o to, aby dodala na Moravu včas zprávy o pohybech vojska, a aby se na Moravě mohli podle toho zařídit. — Zvláštní pozornost budí adresa města Strážnice, poslaná Trnavě 9. března 1620.⁸⁰⁾ Na zprávy, »že by lid uherský naproti Čechům měl se v některých místech v uherském království verbovat«, zdůrazňovala městská rada strážnická, že je rozhodnuta buď jak buď přispívat »k upevnění dobrého a stálého pokoje mezi těmito zeměmi a konfederovanými« a nakonec varovala Trnavu před jakoukoli akcí »proti Čechům«. — Analogicky se obracela Strážnice, a to už po druhé, na Skalici dne 19. března 1620.⁸¹⁾ »Docházejíce nás zde jisté správy, že by od včerejšího dne nějaký lid uherský... do města Skalice vjedouc tam se zdržovati měl, a že by dáleji za Skalicí téhož lidu víceji se nalézalo, i nevěda my, tomu jak rozuměti, naschválě skrze toto své psaní za to V. O. pánův přátel a sousedů svých zvláště milých přátelsky žádáme, že V. O. v důvěrnosti přátelské a sousedské nám upřímně oznámí sobě nestíží, jaký to lid jest atd.« — Město Kyjov, někdy v téže době, hledělo získati ze Skalice jiné zprávy o pohybech vojska na západním Slovensku a posléze město Klobouky v přípisě adresovaném do Žiliny 19. července 1620 hledělo si ověřiti zprávy o vpádu polských vojsk »do Slovák«.⁸²⁾

⁷⁹⁾ 1620, 5. 7., zástupce trenčanské stolice Kašpar Erdódy o poddaných Jana Kavky, kteří zadrželi účetního lednického panství, když odcházel ke králi do Prahy v záležitostech svého pána (OL, ANR, fasc. 123).

⁸⁰⁾ R. 1620, 9. 3., Strážnice Trnavě (MA Trnava).

⁸¹⁾ R. 1620, 19. 3., Strážnice Skalici (MA Skalica). — Analogicky Trnavě 1620, 9. 8. (MA Trnava). Dověděli se, že v okolí je verbováno vojsko proti Čechům. Prosí o zachování starého přátelství.

⁸²⁾ 1620, 19. 8. Klobouky Žilíně (MA Žilina). Doslechli se, »že by lid polský nepřátelsky zase do Slovák se tlačiti měl«, žádají o zprávy. — 1620, 16. 3., Kyjov Skalici (StA Brno, Nová sb. 514/29). Žádají o zprávu o pohybech vojenského lidu v okolí Skalice.

Ze všech těchto přípisů je viděti, že moravské město nebylo netečné k událostem, k nimž docházelo za českého povstání doma i v sousedství, i když stavovské vedení požadovalo od něho rozličné služby a peněžité dávky. Zdá se, že postup moravských měst se lišil, pokud jde o jejich poměr k českému povstání (potvrzovalo by to i stanovisko Olomouce obracející se do Skalice už po Bílé hoře, jak o tom bude učiněna zmínka ještě dále), od některých měst z Českého království, v jejichž prostředí rostla r. 1620 právě se zřetelem k daňovým břemenům a nuceným půjčkám nespokojenost s Fridrichovou vládou a jejichž poměr k českému povstání nakonec ochladl.⁸³⁾ Toto zvláštní hledisko u jmenovaných moravských měst bylo ovšem diktováno nejen pouhými ohledy na zájmy českého stavovského povstání, ale nepochybně také zřetelem na vlastní bezpečnost, která byla ohrožena, kdykoli docházelo k srocování vojsk v sousedství. — Z druhé strany je viděti, že západoslovenské město bylo pokládáno na Moravě r. 1620 buď jak buď za významného činitele, a že se mu přikládala úloha v revolučním dění. Šlo přece o města dosti významná. Skalice i Trnava byly městy královskými, která ležela na důležitých obchodních cestách vedoucích na Moravu, poddanské město Žilina bylo výchozí stanicí směrem do Těšínska. Ale nejen Skalice a Trnava, ale i jiná města na Pováží měla důležitou úlohu v soudobém dění a účastnila se více, či méně věcí, i když šlo často více o stavovská hnutí s úzce vymezenými třídními zájmy.

* * *

V druhé polovině r. 1620 vývoj povstání v českých zemích i v západním Slovensku nabyl znovu rychlejšího spádu, když na sněmu v Banské Bystrici došlo koncem července 1620 k užšímu spojení Bethlena Gábora i Uher-Slovenska s českými a moravskými stavy, když banskobystrický sněm označil Ferdinanda II. za zbavena uherské koruny a zvolil Bethlena Bábora (25. srpna t. r.) za uherského krále.⁸⁴⁾ — Tyto události byly z hlediska českého povstání nepochybně důležité, neboť boj Čechů s Habsburky přecházel od poloviny roku 1620 do defensivy, když se při Ferdinandovi II. sdružila více nebo méně celá katolická Evropa i značná část německých protestantů. Francouzským vojskům se tehdy otevřely cesty přes Alpy. Francouzská diplomacie neutralisovala Německo a vojska Habsburků se začala tlačiti po pokoření Rakous na nové bojiště do jižních a západních Čech.

Nicméně naděje kladené českými direktory v pomoc Bethlenovu zklamaly

⁸³⁾ J. Polišenský, cit. čl. Sbor. hist. II.

⁸⁴⁾ R. 1620, 13. 6., moravští stavové B. Bystrici, žádají o ubytování pro své poselství (MA B. B.). — R. 1620, 7. 7., čeští delegáti Betlenovi a uherským stavům (*Gindely, Acta*, str. 153—4). — R. 1620, 23. 7., relace Smila z Hodějova (*Liva, Prameny*, str. 68). — R. 1620, 21. 7., Fridrich palatinu Forgáčovi (*Liva, Prameny*, str. 68).

jako několikrát předtím. Bethlen sice slíbil na prosby z Čech vypraviti k Praze pomocný sbor⁸⁵⁾ a jiným oddílem způsobiti nesnáze císaři v Rakousích, v polovině října r. 1620 oznámil českému vedení, že potáhne na Moravu a tam se spojí s českými oddíly, jistá opatření dal učiniti v Pováží, kde se vojsko shromažďovalo v září a v říjnu r. 1620 pomocí trenčanského župana Kašpara Illés-házyho a oravského župana Emericha Thurza. — Všechny tyto akce nakonec však selhaly; zdržel se také postup posily vyslané do Čech, takže ve chvíli bělohorské bitvy došla sotva ke Kolínu. Pokud se část uherské jízdy účastnila boje na Bílé hoře, vnesla spíše zmatek do českých řad, když se dala první na útek.⁸⁶⁾

* * *

Zpráva o tragické události na Bílé hoře způsobila jistý poplach nejen v českých zemích, ale také na středním Pováží. »Boly nám tyto pominulé dny zlé noviny přišly, že by se Čechovia poddali byli Ferdinandovi, a že by Prahu vzali, kdežto dosti jsouce velikém zarmúcení všecky byli«, posteskl si soudobý autor ve sdělení, které bylo zřejmě psáno v Pováží a nepochybně adresováno do Trenčína.⁸⁷⁾ Když jiné (ostatní nepřesné) zprávy naznačovaly, že tomu tak není, projevil týž autor své potěšení slovy: »Buď Pán Bůh pochválen, jináče se ty noviny změnily, že to není praua.« A zároveň odsoudil chování »pánů Uhrů, kteří tam byli, pesky a zracky se chovali, někteří, jakožto Kornišovi, nabravše se statkův, nazpět ušli.«

Z těchto slov je viděti, že v první chvíli po tragické bělohorské události nebylo na středním Pováží ihned jasné představy o situaci v Čechách. Nepříznivé zprávy se tam stýkaly s nadějí, že situace není ještě tak zlá, a že je ještě možnost záchrany. Tyto dojmy mohly se šířiti tím spíše, když také po 8. listopadu vzdorovala v Čechách některá střediska, a když nebyl pokládán boj za ztracený ani na sousední Moravě, kde moravský hejtman Velen z Žerotína neklesal na mysli, ale po porážce u Prahy se chystal vystaviti ve spojení se Slezany novou frontu na Moravě, sestavoval rychle nové pluky, dával opevňovati moravská města a hledal za tím účelem nové finanční zdroje. V téže souvislosti pochopíme, že město Olomouc ještě 25. listopadu 1620 se obracelo

⁸⁵⁾ R. 1620, 2. 8., Fridrich uherským stavům (*Gindely, Acta*, str. 187—8; *Liva, Prameny*, str. 72). — R. 1620, 2. 8., týž Emerichovi Thurzovi (*Gindely, Acta*, str. 186—7). — R. 1620, 2. 8., čeští nejvyšší úředníci uherským stavům (*Gindely, uv. m., Liva, uv. m.*). — R. 1620, 3. 8., Fridrichovi delegáti Bethlenovi a uherským stavům (*Gindely, Acta*, str. 180—2). — R. 1620, 4. 10., Bethlen Fridrichovi (*Liva, Prameny*, str. 103). — R. 1620, 15. 10., Fridrich Bethlenovi (*Liva, cit. m.*)

⁸⁶⁾ Viz výše uvedené práce Gindelyho a Hrubého. Mimo to článek „Bethlen Gábor lo-vassága fehérség csatáiban“, *Hadtört. Közl.* 1910.

⁸⁷⁾ Zápis k r. 1620 v MA Trenčín.

v českém přípisu na Skalici s žádostí »co z strany lidu nepřátelského... slyšeti jest aneb jaké další nebezpečnosti nastává...«⁸⁸⁾

Tato nejistota v posuzování situace trvala však vcelku jen nedlouho. Brzy také na západním Slovensku byl zjednáán jasný přehled o situaci. Zprávy o ní přinesly oddíly uherské, které se vzdálily z českého bojiště, i adresy moravských stavů a Fridricha Falckého zaslané do Uher,⁸⁹⁾ v nichž se popisovaly nové poměry, mluvilo o odhodlání Moravy a Slezska pokračovat v boji a požadovala se pomoc v dalším zápase s Habsburky.

Závěr, který vyplynul z toho u vedoucích činitelů na západním Slovensku, pokud pokračovali v boji s Habsburky, byl tento: Uvědomovali si, že válečné nebezpečí se přiblížilo k západním Uhrám-Slovensku, a že je nutné postupovati ruku v ruce s Moravou, která dále zůstala v odboji. V tom smyslu vyzněly vzájemné projevy a výzvy k vytrvalosti a ke společnému boji za svobodu, které byly vyměněny koncem r. 1620 a počátkem r. 1621 mezi Moravou a západním Slovenskem.⁹⁰⁾

⁸⁸⁾ Viz přílohy.

⁸⁹⁾ R. 1620, 19. 11., Status et ordines Moraviae (StÚA, přepisy, Uhry). — R. 1620, 21. 11., tíž (tamtéž). — 1620, 4. 12., Fridrich Emerichovi Thurzovi (tamtéž). — 1620, 9. 12., týž Šimonu Pechyovi (tamtéž). — R. 1620, 10. 12., týž Emerichovi Thurzovi (tamtéž). — R. 1620, 19. 12., týž Bethlenovi (*Gindely*, Acta, str. 246–7, *D Elvert*, Schriften, sv. 22, str. 564–5).

⁹⁰⁾ 1620, 16. 11., Bethlen Ladislavovi Velenovi (OL, Bethlen), sděluje, že na jeho dva dopisy vyslal své vojsko na Moravu na ochranu proti vpádu. Dopis tento zůstal pro rychlý spád událostí v archivu Bethlenově a odeslán nebyl. — R. 1620, 16. 11., Bethlen českým a moravským stavům (*Gindely*, Acta, str. 238–40). — R. 1620, 16. 11., Emerich Thurzo králi Fridrichovi (StÚA, přepisy, Uhry). — R. 1620, 23. 11., Bethlen z Trnavy (*Szilágyi*, Bethlen levelezése, str. 151, Tört, tár 1886, str. 11). — R. 1620, 30. 11., Bethlenův kancléř Šimon Pechy Fridrichovi (*D Elvert*, Schriften 22, str. 562–3). — R. 1620, 25. 11., Olomouc Skalici (MA Skalica), žádají o zprávu, co „pro vejstrahu naši... z strany lidu nepřátelského a předsevzetí jeho slyšeti jest, aneb jestli také další nebezpečnosti nastává“.

